

Editorial

Natalia Rosetti

Doctora en Ciència Política i coordinadora de l'Estratègia sobre canvi demogràfic i envelliment de l'Ajuntament de Barcelona

El 2018, a Barcelona vivien 1.169 persones de 99 o més anys, el 84% dones. Alguns càlculs estimen que s'incrementa la vida cinc hores cada dia, prop de tres mesos cada any. L'esperança de vida a Catalunya, 83 anys, és de les més altes d'Europa i les projeccions indiquen que el 2050 la població de més de 65 anys arribarà al 30% del total. El procés d'envelliment, l'anomenada revolució de la longevitat, és un dels principals desafiaments de les nostres societats. L'envelliment representa un avenç per a la contribució i els coneixements que les persones grans poden aportar, però també genera riscos i situacions d'exclusió i desigualtat. L'“edatisme”, la discriminació per raó d'edat, existeix al mateix temps que les situacions de solitud no volguda entre les persones grans. A voltant del 22% de les persones de més de 65 anys a Catalunya viuen soles, de les que tres de cada quatre són dones. La soledat no ha de ser cap problema si es viu positivament, però segons l'associació Amics de la Gent Gran, prop del 58% de les persones grans que viuen soles declaren patir solitud no desitjada.

D'altra banda, les condicions dels habitatges i el seu accés són problemàtiques que transcendeixen l'edat, però que presenten unes situacions específiques en la vellesa. Encara que l'habitatge en propietat és predominant entre les persones grans, hi ha persones de més de 65 anys vivint de lloguer (gairebé el 10% a Catalunya) i amb problemes d'accés a un habitatge confortable o adequat, sobretot quan irrompen problemes de salut o mobilitat. A Barcelona hi ha 6.000 persones esperant residència (18.000 a Catalunya). Una altra qüestió preocupant són les desigualtats d'ingressos: a Catalunya, el 60% de les pensions són inferiors als 1.000 €. Les contributives són de 1.100 € de mitjana, tot i que les de les dones són un 44% inferiors a les

dels homes. Les de viduïtat són de 660 € de mitjana, mentre les no contributives són, de mitjana, uns 340 € el 2017. Davant d'aquest fet s'entén la irrupció, fa uns dos anys, del moviment de pensionistes reclamant unes pensions dignes.

El repte demogràfic no és només relatiu a les persones grans, sinó un desafiament per a la societat. Un seguit de canvis socials, com la creixent urbanització i la dicotomia món rural i urbà, "interseccionen" amb els canvis demogràfics i condicionen les accions per fer-hi front. Les noves estructures familiars, els canvis dels rols de gènere i la crisi de les cures, l'afebliment dels vincles comunitaris i una creixent individualització, o la revolució tecnològica, són fenòmens que afecten la nostra vida quotidiana. Tot plegat reclama un replantejament de les polítiques públiques i la necessitat de noves anàlisis sobre l'envelliment. També noves maneres d'abordar la solitud no volguda o els suports a persones d'edat molt avançada. En aquest context, es poden assenyalar tres dimensions del procés d'envelliment:

- Davant la feminització de l'envelliment i les cures cal introduir la perspectiva de gènere i el feminisme en les polítiques públiques. Les dones grans són més i hereten fortes desigualtat de condicions, l'anomenada *feminització de les condicions d'envelliment*. També en la provisió de les cures, les desigualtats socials i de gènere són immenses i obliguen a plantejar noves respostes.
- La diversitat d'envelliments implica necessitats diferenciades a l'aplicar una perspectiva d'inclusió social i l'atenció adequada a col·lectius específics: les situacions d'aïllament o soledat no volguda,

l'envelliment vinculat a procedències i orígens diversos o la visibilització de persones grans LGTBI. Això comporta una agenda de polítiques més complexes que ha de tenir en compte l'expertesa i la participació de les persones grans.

- L'autonomia i la participació activa han de ser centrals en la coparticipació, codisseny i la coproducció de les polítiques públiques, situant a les persones grans en el centre per fer-les partícips, no només en el moment de valorar un servei, sinó en tots els àmbits i cicles de les accions públiques. Es tracta de reorientar les polítiques perquè siguin transversals i intersectorials, com l'atenció integrada social i sanitària. També amb projectes innovadors que tinguin en compte l'experiència d'entitats i organitzacions socials, i que apostin per l'acció comunitària i l'autogestió de les persones grans. Els tallers de salut i autocura o el cohabitatge en són exemples.

L'àmbit local esdevé l'espai per excel·lència de les polítiques d'envelliment. Per incloure l'heterogeneïtat de situacions i de respostes és fonamental fer-ho des de les pràctiques quotidianes i la proximitat. Els governs locals han desplegat polítiques per a les persones grans des de fa dècades, però que ara cal enfortir. Com en altres polítiques, la connexió global-local ha contribuït a enfortir les polítiques de proximitat. La presentació del document sobre envelliment actiu per part de l'Organització Mundial de la Salut a l'assemblea de les Nacions Unides del 2002 marcà un moment clau. El paradigma de l'envelliment actiu s'ha consolidat com a estratègia d'intervenció a escala internacional des d'una perspectiva de prevenció i

inclusió social. A partir del 2010, va emergir el moviment de les “ciutats amigues de la gent gran”. Actualment, la Xarxa Mundial de Ciutats Amigues de la Gent Gran aplega més de cinc-cents ciutats i comunitats del món i té com a objectius dissenyar entorns segurs i accessibles per promoure la mobilitat i la participació. A escala europea també s’han creat xarxes i acords, com la Declaració de Dublín sobre ciutats i comunitats adaptades a les persones grans a Europa del 2013 o el Pacte pel canvi demogràfic. També la xarxa de ciutats Eurocities ha creat un grup de treball sobre *urban ageing* en el qual participa l’Ajuntament de Barcelona amb l’objectiu d’intercanviar bones pràctiques entre ciutats i avançar en l’agenda local sobre envelliment. Tanmateix, els problemes per a les persones grans vinculats a l’accés a un habitatge adequat, als serveis sanitaris i socials o els ingressos es poden agreujar en el futur, i altres àrees de govern amb competències en aquestes matèries haurien de contribuir a enfortir les polítiques de benestar per a les persones grans. El cas de les pensions és greu quan es considera un dels pilars de l’estat del benestar i moltes persones estan lluny d’accedir a uns ingressos dignes un cop arriben a la jubilació.

Tant el paradigma de l’envelliment actiu com les ciutats amigues de la gent gran s’han erigit com a referències en el camp de les polítiques per a les persones grans. Com en tot marc interpretatiu, els seus enfocaments poden posar èmfasi en diferents aspectes, ja que tenen implicacions en la manera com es defineixen els problemes i les opcions polítiques que es trien. El paradigma de l’envelliment actiu o el de les ciutats amigues pot prioritzar el camp de la salut, la sostenibilitat del sistema, la participació en el mercat laboral o els drets de ciutadania de les persones

grans. En definitiva, el concepte d’“envelliment actiu” pot tenir diferents lectures, si s’emfatitza una aproximació més “productivista” o, per contra, es defensa la contribució de les persones grans a partir del treball voluntari i de transmissió de coneixement. Per aquest motiu, algunes propostes consideren que és un concepte que no inclou les situacions dels grups més vulnerables i que, en conseqüència, caldria repensar aquest model incloent-hi la idea de “ciutadania activa” en la qual es reconegui la diversitat. Com sosté David Harvey, una ciutadania diferent que garanteixi el dret actiu a construir col·lectivament una ciutat amb espais i béns comuns. A partir d’aquestes propostes, s’ha recuperat la idea del dret a la ciutat sobre la qual va reflexionar Henri Lefebvre fa més de cinquanta anys.

És a partir del procés d’Habitat III i la Nova Agenda Urbana aprovada el 2016 que s’incorpora el concepte de “dret a la ciutat”, una proposta que havia estat defensada per moviments socials i que va generar una certa controvèrsia a la cimera de les Nacions Unides. El dret a la ciutat irromp com un enfocament alternatiu que situa els drets socials, econòmics, culturals i ambientals al centre de l’acció política. Davant el procés accelerat d’urbanització i les injustícies que prenen una dimensió territorial i específica a les ciutats globals, el dret a la ciutat reclama més poder a les institucions locals i més democràcia de proximitat. L’objectiu és revertir el model neoliberal que permet al capital convertir les ciutats en una mercaderia més per al benefici particular. La defensa dels béns comuns i el dret a la ciutat reconeixen el conflicte urbà que hauria de resoldre’s assolint barris, pobles i ciutats capaces de respondre a les necessitats socials i fer-ho, a més, de manera cooperativa i participativa.

Avui Barcelona s'ha situat capdavantera en inversió social i polítiques d'innovació i també vol aportar una nova mirada a l'envelliment. Una visió a llarg termini que té la voluntat d'alinear totes les polítiques municipals, amb el dret a la ciutat per a totes les edats com a idea motor de la nova estratègia. En conseqüència, s'està prioritant enfortir les polítiques per a persones grans, assumint els nous reptes socials i demogràfics. Després d'un any d'anàlisi i planificació compartida, amb la participació del Consell Assessor de la Gent Gran o del Consell Municipal de Benestar Social, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar el 2018 l'"Estratègia sobre canvi demogràfic i envelliment: una ciutat per a tots els cicles de vida (2018-2039)"¹. Aquesta estratègia parteix d'un diagnòstic i prospectiva demogràfica per tenir evidències i planificar polítiques efectives per ara i pel futur. Per primera vegada, s'han elaborat mapes per conèixer equipaments i situar les persones grans i les seves necessitats a escala microterritorial. S'han identificat les persones grans que viuen a cada illa de cases de la ciutat, el seu nivell d'autonomia i els serveis d'atenció que reben al domicili i si tenen una persona cuidadora no professional. Aquestes dades són una font d'informació valuosa per planificar els serveis de proximitat i l'acció comunitària.

L'estratègia d'envelliment recull 77 accions organitzades en 4 eixos: a) dret a viure a la ciutat al llarg de la vida; b) convivència intergeneracional; c) envelliment actiu i d) planificació del canvi demogràfic i innovació. També presenta un balanç amb l'objectiu de conèixer les polítiques de gent gran i enfortir els serveis: un catàleg dels 62 serveis municipals per a les persones grans als que s'afegeixen els serveis i les accions dels districtes. Un catàleg dens i

complex que mostra un àmbit de política municipal molt actiu i que es constata en l'augment del pressupost. L'Àrea de Drets Socials va assolir els 138 milions d'euros el 2018 en polítiques per a les persones grans, un increment del 65% respecte a quatre anys abans. Entre els aspectes innovadors de l'estratègia, cal assenyalar les anomenades "superilles socials" o "superilles de les cures". Prenent com a referència les superilles de mobilitat, s'han impulsat projectes pilot per millorar l'atenció a les persones grans als domicilis i assajar la integració dels serveis socials i sanitaris amb la intenció d'ampliar-los progressivament a tota la ciutat. D'altra banda, l'estratègia assumeix la perspectiva intergeneracional, enfortint projectes ja existents i incorporant la idea del dret a la ciutat per a tots els cicles de vida. Finalment, l'estratègia municipal pretén potenciar la capacitat d'innovació que hauria d'incloure la planificació i avaluació rigorosa i participativa de les polítiques, així com la perspectiva metropolitana i la cooperació interinstitucional. Les respostes a alguns reptes del procés d'envelliment han de partir necessàriament d'un coneixement més ampli. Per exemple, més coneixement per actuar davant les necessitats de les persones d'edat més avançada o aquelles que pateixen trastorns cognitius i demències, saber-ne més sobre la situació de les persones d'orígens culturals diversos o com facilitar la participació de persones en situació més vulnerable.

L'agenda de polítiques per a persones grans és força complexa i reuneix temàtiques molt diferents. Es poden destacar alguns àmbits emergents que s'estan treballant

---

1. Es pot descarregar a: <https://ajuntament.barcelona.cat/gentgran/ca/canal/estrategia-sobre-canvi-demografic-i-envelliment>.

a escala local, com l'educació i cultura al llarg de la vida; l'ocupació i les habilitats laborals i contribució social; el foment de l'economia social i solidària i del tercer sector vinculat a l'envelliment; l'atenció integrada social i sanitària; les noves modalitats d'atenció domiciliària i suports comunitaris; els habitatges alternatius; la lluita contra l'aïllament i la soledat no volguda; la mobilitat, el transport i l'espai públic amigable. És precisament des de la proximitat que es multipliquen les demandes i s'han de donar respostes. També perquè si aquestes respostes han d'incloure la participació i l'acció comunitària només és possible fer-ho des del territori, els barris, promovent l'autogestió de les persones grans. Això passa per enfortir els governs locals i dotar-los de més recursos, però també perquè d'hi impliquin d'altres esferes de govern. Tant les oportunitats com els riscos propis del procés d'envelliment i canvi demogràfic necessiten una planificació i esforç que encara no s'està produint i que els governs locals en solitari no poden assumir. Per això, també és important reforçar el suport mutu, la cooperació, els vincles comunitaris i la democratització i suport a les cures, valors centrals del feminisme.

Per assolir més justícia social i de gènere, en definitiva, hem de poder fer efectiu el dret a la ciutat per a tots els cicles de vida. La 5ª Convenció Les Veus de les Persones Grans celebrada el 2019² feia una crida final a promoure una aliança entre generacions per reivindicar i enfortir drets especialment vulnerats a col·lectius com les dones, joves o persones grans. D'acord a Nancy Fraser, calen polítiques

que facin front a la dimensió distributiva però també a la del reconeixement, situant la lluita contra les desigualtats socials i de gènere en el centre de l'agenda local. I, sobretot, cal fer-ho escoltant totes les veus, amb empoderament i participació real.

---

2. El material de la Convenció es pot trobar a: <https://ajuntament.barcelona.cat/gentgran/ca/content/convencio-les-veus-de-les-persones-grans>.